

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בכיכור פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, גיליון פ"ד, פר' נח תשפ"ו

פניני אביר יעקב

רבים האנשים הזוכים לתאר 'צדיק', ובפרט מפיו של הקדוש ברוך הוא. וכאן זכה נח שתכתב עליו בתורה מעלת צדקותו, הלא אין לשער רוממותו.

רבנו זיע"א (מחשוף הלב, פינחס) משנה את תארו של נח לתארו של יוסף הצדיק, שנקרא גם הוא כך (ראה עמוד ב ו). והנה, יוסף נקרא 'צדיק' משום ששמר את ברית קדשו וברח מאשת פוטיפר אדונו אשר פתחה אותו לדבר עברה. וכיוצא בו, גם נח חי בדור בו היו כלם מנאפים וחוטאים, זרע מרעים בגים משחיתים, ותשחת הארץ לפני האלהים, ואלו הוא נצר אות ברית קדש והתנהג בקדשה ובצדקות, ולא למד מפעשיהם.

יוסף עמד בנסיון, והיכן נסיונו של נח?

אכן יש להבין, כי הרי יוסף עמד בנסיון גדול ועצום, בעודו עבד נקלה מרחק משפחתו, ואין איש מאנשי הבית שם אתו, והיתה אשת אדונו מפתה אותו בכל מיני פתוי כמובא בדברי רבותינו זכרונם לברכה (יוסא לה: ועוד). ובכן לא מצינו שעמד בנסיון גדול כזה, ואיך נתן להשוותו לדרגתו של יוסף?

אין נסיון גדול מהשפעת הבריות

אכן, היודע את תקף השפעת החברה על האדם, יבין שנסיונו של נח לא היה פחות כלל. כי יוסף נולד בבית אביו הקדוש, וגם העולם שסביבו כבר היה מתקן יותר אחר המבול, ואפלו אמות העולם גדרו עצמם מן העריות ומאשת איש. אך נח שכל בני דורו לא שמו מעצור כנגדם מלחטא, וכלם פגמו ברייתם והשחיתו מעשיהם, ולמרות זאת עמד בנסיון - ראוי להיות שם 'צדיק' מתנוסס עליו.

רמז שני הצדיקים בשמו של פינחס

רמז להשוואת שני צדיקים אלו, נמצא בשמו של צדיק שלישי שקנא על פגם הברית, הלא הוא פינחס בן אלעזר שפסד נפשו לקנא קנאת ה' צבאות להסיר הרפה מישראל בדבר המדיניות. ולכן קרמו בשמו שמות שני הצדיקים הללו שקדמו לו ומהם יכל ללמד, כי 'פינחס' אותיות 'נח יוסף'.

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדדתי את האלהים התהלך נח (ו ט).

מי שנוח לבריות כידוע שהוא נוח לשמים

יש לדקדק למה כתב תלמוד נח בהאי קרא. ואפשר לפרש בדרך רמז על מה שאמר התנא (אבות פ"ג מ"ו) כל שרונה הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. כזה יתפרש הכתוב אלה תולדת נח, כלומר, אם רצית לעמוד על אדם כדי שתדע אם רוח המקום נוחה הימנו, אלה תולדת מעשיו הטובים, אם נח וצדיק ותמים בדדתי, דהינו שרוח הבריות נוחה הימנו, דע שגם את האלהים התהלך נח, דהינו רוח המקום נוחה הימנו: (פירושי חותם)

ויהיו בני נח היצאים מן התבה שם וחס ויפת (ט ו).

שמות נח ובניו רומזים לאדם ולשני יצירי ולגשמה

נראה לפי עניות דעתי לרמז על כל השמות של בני נח ותולדותיהם ותולדות תולדותיהם, כי לא לחנם נקבעו. הנה ידוע כי האדם יש בו יצר הטוב והנשמה ויצר הרע, ויצר הטוב והנשמה מורים לו כי אם יצא ישרה לעבד את ה', לעסוק בתורה ובמעשים טובים. ויצר הרע בהפך פגותו, ופגלתו היא לבטל את האדם בעבודת ה' ולבטלו מקיים מצוות עשה ולהעבירו על מצוות לא תעשה. והנה כל אדם ראוי להקרא בשם נח, כל אחד לפי דרכו, אם אדם ישר הוא ועוסק בתורה ובמעשים טובים, קרינן בה נוח לו שנגבא, ואם בהפך קרינן בה נוח לו שלא נבא. ובני נח שהם שם חם ויפת רומזים על הנשמה ויצר הטוב ויצר הרע, שם רומז לנשמה, כי כמו שהשם נעלם כך הנשמה נעלמת, ויפת הוא יצר הטוב כמשמעו, יפה הוא טוב, וחם הוא יצר הרע שמתקם גופו של אדם: (פירושי חותם)

שני הצדיקים

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדדתי (ו ט).

שומרי הברית נקראים צדיקים

ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור. לא

דרושי אביר יעקב

הלמוד ממעשי האבות הקדושים

זכות אבות העולם

והנה, יש לבאר מדוע באמת זכו האבות הקדושים להיות מרכבה לשכינה, ומהי מהותה של מרכבה זו. ובכך נדע גם אנו להתדבק במעשיהם ולהיות שזכים אליהם.

רבנו זיע"א (אלף ביתו, תהלים קיט אות א) מפרש את הדברים, על פי שלשת הפסוקים הראשונים שנאמרו בפרק קיט שבתהלים (א-ג), המדבר כלו על דרך ה' והעליה בתורה. ושם נאמר: "אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה'. אשרי נצרי עדתיו בכל לב ידרשוהו. אף לא פעלו עולה בדרךיו הלכו".

האבות נקראים 'תמימי דרך'

פסוקים אלו יש לפרש על האבות. ורמז לדבר, שראשי התבות 'תמימי דרך ההלכים' בגימטריא 'אבות'. ורק האבות הם הנקראים באמתות 'תמימי דרך'.

ובגדר הדבר, כתבו הראשונים זכרונם לברכה (ראה ספר חסידים סימן קסח), ששעורים וארבע פעמים נכתבו שמותיהם של האבות הקדושים בתורה לפי הסדר, אברהם יצחק ויעקב, ובא הדבר לרמז שבעשרים וארבע שעות היממה היתה מחשבתם דבוקה בחי העולמים ללא הפסק כלל, ולא סרה מחשבתם מעם המקום. ולכן ראוי לקרא שם 'תמימי דרך', כיון שהיו שלמים תמיד בדבוקתם בה, בכל דרך שהלכו, בין בהליכתם ועבודתם, ובין בשכבם וקומם, ובזמן מאכלם, בכל אלו היה הקדוש ברוך הוא בין עיניהם.

על כך נאמר: 'אשרי תמימי דרך', כלומר, כמה מאשרים האבות הקדושים, שראוי לקרואם 'תמימי דרך', ומי מעיד על כך? התורה הקדושה היא שמעידה, שרמזו בה על שהיו תמיד 'ההלכים בתורת ה', שכל כ"ד שעות היום, לא פגתה מחשבתם מיראת ה', בכל דרך הלכום ועסוקם.

האבות עסקו בתורה וקיימוה

עוד הוסיף הכתוב בשבתם, ואמר עליהם: 'אשרי נצרי עדתיו' - מעוט עדות שמים, אלו שתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שאותן למדו האבות וגם קימו בשלמות, וכמו שנאמר על אברהם אבינו עליו השלום (בראשית כ, ה, וראה גם ברמב"ן שם): "וישמר משמרת מצותי חקותי ותורת", ודרשו עליו רבותינו זכרונם לברכה (יוסא כח), שקים אפלו ערובי תבשילין. ולכן ראויים האבות להקרא 'נצרי עדתיו', משום שהיו דורשים את ה' בכל לבם בשתי התורות.

קבלת יסורים בלי טענות

והוסיף לומר: 'אף לא פעלו עולה, בדרךיו הלכו'. והפנה, שיודע שיעל כל אחד מן האבות עברו צרות רבות: אברהם אבינו עליו השלום נפל לכבשן האש על קדוש השם יתברך, ויצחק אבינו עליו השלום פשט צוארו על גבי המזבח לשחיטה כדי לעשות רצונו יתברך, ויעקב אבינו עליו השלום באו עליו צרות רבות מספר. אך למרות כל זאת, מעולם לא הרגרו אחר מדותיו של ה' יתברך, אלא היו שמים ומקבלים את גזרותיו יתברך בסבר פנים יפות.

על כך אמר הכתוב: 'אף לא פעלו עולה' - אף על פי שלפי צדקת מעשיהם לא היו ראויים לענש, וכל אותם יסורים שנתקשרו לא היו על עולה שעשו, עם כל זאת בדרךיו הלכו ולא הרגרו אחר

מדותיו, וקבלו את הגזירה בסבר פנים יפות, והלכו בדרך ה' בדיוק כפי שהלכו קדם לכן [ככתוב באברהם ויצחק (בראשית כב, ח): "וילכו שניהם יחד", שגם לאחר ששמע יצחק שהולך להשחט הלך בשמחה עם אביו כמו שהלך קדם ששמע על צויו ה'].

על כל זה בא דוד המלך עליו השלום ברוח קדשו, ללמד את בני האדם ולעורר את לבם לדעת כיצד היא הדרך לדבקות בה' כראוי, ויש ללמד מאבות העולם, שמעולם לא פנה לבם מעם ה', וזו היא יראת ה' העקרית. ולאחר שהזכירו שלשת פסוקים אלו על אבות העולם ועל יראי ה' שהם תמימי דרך כראוי, התחיל לבקש גם על עצמו, שישגי את יראת ה' ואת ידיעת התורה כראוי.

הזכרת מעלת האבות בתפלה

קבלת התפילה בזכות האבות

והנה, היודע את זכותם הגדולה של האבות, ובפרט הנביאים שידעוה על בריה, יוכל להשתמש בה לצורך צליחתו הרוחנית, ולקבלת תפלתו.

בכך מבאר רבנו זיע"א (אלף בינה, תהלים קטז אות ט) את תפלתו של דוד המלך עליו השלום (ותהלים קטז, ק): "מזקנים אתבונן, כי פקודיך נצרת". שיש לפרשה בהקדם המבאר בגמרא (ברכות כז:) ש'תפלות אבות תקנום', כלומר, ראוי הוא כי השומר את תקנת האבות לקים את התפלות כתקנן, תסיע לו זכות האבות שתקנו את התפלה.

ומי שמצטער לדעת את כונת התפלות לאמתה, כדי שיוכל להתפלל כהלך, ותהיה תפלתו שלמה לפני הקדוש ברוך הוא, האבות הקדושים עצמם מליצים עליו זכות לפני אדון הכל, ומבקשים עליו רחמים שיפתחו לו שערי חסמה וידעת להבין את פנימיות התפלה, ובכך יצליח בתפלתו לקיימה כתקנה.

וזהו שנאמר כאן: 'מזקנים' - אלו אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום, 'אתבונן' - מהם תבוא לי בינה לדעת את סודות התורה, ובזכותם אזכה לך. ושם הדבר: 'כי פקודיך נצרת' - 'פקודיך' אלו התפלות, אותן שמרתי כראוי להן, ועל כן ראוי שתסיע לי זכות האבות מתקני התפלות, והם יבקשו עלי רחמים שתתקבל תפלתי ואשיג את אשר אבקש.

מעלת האבות גדולה מכולם

באופן אחר יש לפרש פסוק זה, על מעלת דוד המלך עליו השלום לצמות מעלת האבות הקדושים. כי ראה שנתקנו ברכות הראשונות שבתפלת שמונה עשרה - שהן עקר התפלה (ראה שער הכוונות דרוש ו דעמיה) - כנגד שלשה אבות, ברכה ראשונה - ברכת 'מגן אברהם', כנגד אברהם אבינו, ברכה שנייה - ברכת 'אברהם ויחזקאל', כנגד יצחק שמדתו גבורה, וברכה שלישית - ברכת 'אתה קדוש', כנגד יעקב אבינו שהקדיש את ה'. ומהו הבין, שאם זכו שיקבעו שלש ברכות ראשונות על שמם, בודאי הגיעו להשגה נפלאה.

ועל כך אמר דוד המלך עליו השלום: 'מזקנים אתבונן' - התבוננתי וראיתי שעדיין לא הגעתי למעלת הראשונים, כאשר חקרתי אחר מעשי אבות העולם. 'כי פקודיך' - אלו התפלות, 'נצרת' - שמרתי את ענין התפלה כראוי ודקדקתי בה, כי הדקדוק הוא בכלל השמירה. ומתוך הדקדוק למדתי שעקר התפלה הן שלשת הברכות הראשונות, שנקבעו כנגד הזקנים הללו, ויודע אני שאם לא היתה השגתם מכלאה, לא היו זוכים לך. ומהו הבנתי את מעוט ערכי, שלא השגתי עדין מה שהשיגו הם, ועל כן, מבקש אני ומתפלל עוד ועוד, כי איני שבע ממה שפך השגתי, אלא ברצוני להתעלות עד לדרגות העליונות, ולא אכלא שפתי מלהתחנן לפניך, אל תשיבני ריקם מלפניך.

זכות האבות עמדה לישראל במצרים

סימני 'דצ'ך עד'ש באח"ב' ועניינם

והנה, אין לתאר ולשער כמה מעלות טובות זכו ישראל בזכות האבות הקדושים. כך היה בכל הדורות, מתחלת התעוררות בני ישראל לעבודת הבורא, עוד כשהיו משעבדים בארץ מצרים, אשר רק בזכות האבות והבטחת הקדוש ברוך הוא להוציא את העם הנבחר ממצרים, זכו ישראל ונגאלו משם.

וכתב רבנו זיע"א (פיתוחי חותם, ענין עשר המכות), שיש לפרש בכך את מאמר רבותינו זכרונם לברכה בהגדה של פסח: "דבי יהודה היה נותן בהם [בגשר המכות] סימנים, דצ"ך עד"ש באח"ב". וכל הרווא יתמה, מדוע הצרכו סימנים לדבר זה ידוע ומפורסם, ומהי כונת רבי יהודה בראשי תבות אלו?

אלא בודאי לא נאמר הדבר לחנם, שהרי אפלו שיחת חליין של תלמידי חכמים צריכה ללמוד (עבודה זרה יט:), וכל שכן תורתם. ובאמת כבר אמרו על כך המקבילים כמה רמזים, וכאן יתבארו רמזים נוספים.

קשרי המצרים לשעבוד ישראל והתרתם בזכות האבות

יש לפרש, שתבות 'דצ'ך עד"ש באח"ב' עולות בגימטריא תק"א (501), ושנות ימי חיי האבות היו תק"ב (502 = 175+180+147), ובא לרמז בזה, שזכות האבות בכל שנות חייהם, היא שעמדה לאבותינו במצרים להנאל.

ויתבאר הדבר יותר על פי המובא בזהר הקדוש (ח"ב, דל"ז ע"ב), שהמצרים קשרו קשרים בכתות השמאה כדי למנוע את יציאת ישראל ממצרים, וכל הכשפים שלהם

בענין הקשירה היו מרכבים משלשה חלקים, וכנרמו בפסוק (שמות יד, ז): "ושלשם על כלו".

כל שלשת הקשרים, התרו בזכות שלשת אבות העולם, וכל אחד התיר קשר אחד. וזהו שנאמר (שמות ב, כד): "ויזכר אלהים את בריתו, את אברהם, את יצחק ואת יעקב". ועל כך רמז רבי יהודה בסימנים הללו: 'דצ'ך עד"ש באח"ב', שהם בגימטריא (עם הפול) תק"ב, כנגד זכות האבות. וזו גם הסבה שנחלקו הסימנים לשלשה תבות, לרמז על שלשת האבות הקדושים.

אמונה

מאמר ב

דרכי האמונה בהשגחת הבורא

פתיחה

הקדוש ברוך הוא משיג תמיד על כל מעשי בני אדם ויודע כל מחשבותם. דבר זה הוא אחד משלשה עשר עקרי האמונה, כמובא בפרוש המשניות לרבנו הרמב"ם (סנהדרין, הקדמה לפ"ק): "היסוד העשירי, שהוא יתעלה יודע מעשה בני אדם ולא הניחם, ולא כדעת האומר עוב ה' את הארץ, אלא כמו שאמר (ירמיהו לב, ט): 'גדל העצה ודב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם', ואמר (בראשית ו, ה) 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ', ואמר (שם יח, כ) 'לעקת סדם ועמרה כי רבה'. הרי אלו מורים על היסוד העשירי הזה.

וכן כתב גם בספרו מורה הנבוכים (חלק ג פרק יז): "וכבר באו פסוקים מפורשים בהיות ההשגחה בבני אדם כלם ובהפקד כל מעשיהם, אמר (תהלים לג, טו) 'היצר יחד לבם הפכין אל כל מעשיהם וכו', ועוד אמר (איוב לד, כא) 'כי עיני על דרכי איש וכל צעדיו יראה', וכבר זכרה התורה ההשגחה בבני אדם והפקד מעשיהם, אמר (שמות לב, לד) 'זביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם וכו', ואמר (שם פסוק לג) 'מי אשר חטא לי אמתנו מספר', ואמר (ויקרא כג, ל) 'והאבדת את הנפש ההיא', ואמר (יחזקאל יד, ת, ויקרא כ, ה-ו) 'ונתתי פני באיש ההוא, וכל מה שבא מעניני אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום ראהי גמורה שההשגחה האישית נמצאת בבני אדם'. עד כאן.

ובאמת מזכר עקר זה כבר בדברי התנא (אבות פ"ד משנה כב) שאמר: 'לידע להודיע ולהודיע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין והוא עתיד לדון. ברוך הוא, שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, שהכל שלו'.

והזכר תמיד את השגחת ה' יתברך על בראיו, ימנע מכל דבר חטא ועון, וכמו שכתב הרמ"א בפתיחת חלק ארץ חיים בשלחן ערוך (סימן א סעיף א): "שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיביתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקורביו, כדברו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר (ירמיה כג, ד) 'אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' יתברך ובשחתו ממנו תמיד". עד כאן.

ובענין ההשגחה, כתבו הקדמונים שישנם שני סוגי השגחה: השגחה כללית על העולם וברואיו, והשגחה פרטית על כל פרט ופרט. וכתב רבנו בחיי (כד הקדמה השנחה) וזה לשונו: "והנה, ידמיה עליו השלום באר ההשגחה על שני חלקים, כלליים ופרטיים, ואין זה רק בבני אדם שההשגחה שופעת עליהם בכלל ובפרט, והוא שאמר (ירמיה לב, ט) 'גדל העצה ודב העלילה וגו' - זו היא השגחה כללית, 'לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו' - וזה השגחה פרטית וכו'. ועל הכונה הזאת תמצא נסח הברכות שיש בהן לשון נסתר ולשון נמצא וכו', וזה לבטל דעת האומרים כי מפתחות האדם אצל רוממות השם יתברך ומעלתו אין ההשגחה שופעת בשפלים, למדך שהשגחת ה' יתברך פרטית על האדם להנהיגו בדרכי המשפט ולהוכיחו בתוכחות על עו'". עד כאן.

על פי האמור, בודאי נוטל על כל אדם לדעת ולחוש תמיד את השגחת הבורא יתברך עליו ועל דרכיו. וראה מה שכתב בזה בספר זרע קדש (פרשת תולדות דיבור המתחיל 'ועד יל ויעה') וזה לשונו: "נקדים לפרש פרוש אדוני אבי זכרנו לחיי העולם הבא, על פסוק (תהלים כג, א) 'ה' רעי לא אחסר', שאדם הישר מחיב שיחיה תמיד פחד אלהים לנגד עיניו לעבדו יתברך, וצריך תמיד להודות לה' על הטובות שמיטיב עמו בכל שעה, בכל מיני טובות נגלים, וטובות נעלמים, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (יומא כב:) 'כמה לא חלי ולא מרגיש נבאר דמארי סיעו, ועל זה היה מתפלל דוד המלך עליו השלום שלא יחסר לו תמיד מחשבה זו שה' הורעה אותו מעודו, וזה 'ה' רעי לא אחסר', התפלל שלא יחסר לו ה' רועי, ודברי פי חכם הן ויראת שמים". עד כאן.

במאמר זה מבאר רבנו זיע"א את דרכי השגחת ה' על ברייתו, הנלקדת מבריאת העולם והנהגתו, והשגחת השכינה על ידי מעשי הצדיקים, ומהשגחתו עליהם בעולם הזה ובעולם הבא. כמו כן מתבארת כאן תועלת ידיעת ההשגחה להתגברות על היצר הרע.